

Szemle.

Réthly Antal: *Időjárás és éghajlat.*

200 lap. Budapest 1921. Pompás kalauz ez a kis könyvecske mindazoknak, akik a meteorológia és klimatológia kérdésében tájékozódni óhajtanak. Geográfiai szempontból bennünket nem annyira az I. rész (meteorológiai ismeretek, megfigyelő módszerek) érdekel, mint inkább a II. (általános klimatológia, klímavidékek, mely azonban tulajdoson kurta) és méginkább a III rész: Magyarország és Budapest éghajlata. Ebben az utolsó részben egybefoglalja szerző mindazt, amit a meteorológia és klimatológia művelői Magyarországról napjainkig megírtak és amit az ország állomásainak több évtizedes megfigyelő-anyaga nyújt. Különösen hecses a Budapestről szóló fejezet, melynek kimerítő — részben 70 esztendőre kiterjedő — adatai, számos táblázata klasszikus példa a meteorológiai megfigyelés módszerére.

—z.

Tonelli Sándor: *A turánizmus.* (Magyar Jövő, 1922. április) Szeged. „Ennek a tanulmánynak az a bevallott célja, hogy kiváltsa az ellenmondást.” Ezzel a mondattal kezdi cikkét szerző. Bizonyára lesz is benne része, mert cikkével a „turánizmust” minden áron népszerűsítő táborát hívja ki. Megállapítja, hogy a turánizmus „nem annyira szigorú tudományos vizsgálódáson alapuló megfontolás, mint inkább természetes érzésből fakadó vágy a rokonságtalan magyarság rokonsági viszonyainak megállapítására s az ebből eredő következtetések levonására. „Aki nem árja és sémi, az turáni; a finn éppúgy mint a japán. Az egész turánság egységes politikai, gazdasági és kulturális célok szolgálataiba való állítása, a tu-

ránizmus programja, amit jóhiszemű álmódosók megterveztek és türelmetlen fanatikuskok hazafias ügygé avattak. Nálunk nem egészen szokatlan módon hazafiatlannak szeretnék bélyegezni azt, aki nem hisz a turánizmusban és kételkedik az „ötszáz millió turáni egyesítésének a lehetőségében.” A tudomány érzelmi motivumokat nem ismervén, a turánizmust is csak szigorúan tudományos módszerrel vizsgálhatjuk. Első sorban *faji* kérdés és vizsgálata éppen ezért rendkívül nehéz, mert a fajiság megállapíthatásának biztos alapját az eddigi számos kísérlet ellenére még ma sem találták meg. A fajok differenciálódásának egyik góca Belső Ázsia. Innen nyugat felé ágaztak el az igazi mongolok, törökök, finnugorok, keletre a kínaiak, japánok, sőt elér ez az ág a Maláji szigetekig és Amerikáig. Az eloszlási góc közöössége mellett is azonban a más népcsaláddal való keveredés annyira módosítja a faji jelleget, hogy a keleti és nyugati ágak közötti ősi kapcsok végül teljesen megszűnnek. A földrajzi tudomány is az iráni felföld ellentéte gyanánt az aralo-kasspi medencére alkalmazta a Turán szót, amint az a régi perzsa használatnak meg is felel. A turáni fogalmat antropológiai, földrajzi és történelmi okokból a mongol népcsalád nyugati elágazására kell korlátoznunk. Ezekután felteszi szerző a kérdést, hogy lehet-e még a mai magyarturáninak tekinteni? A vándorlások közötti és a honfoglalás utáni és hosszú idő folyamán végbement igen nagy mértékű keveredés figyelembevételével kimondja, hogy nem; a magyarság „ma már fajilag nem turáni, hanem árja

vagy Indoeurópai.“ „Turáni volta csak emlék, amelyet újból valósággá avatni nem lehet,“ a mai magyarban alig van cseppnyi turáni vér is. Lelki tulajdonságaink sem turániak, a latin-germán kultúrkör és a keresztény világnézet révén részesei vagyunk a fehér faj kultúrközösségének. A magyarságturáni csak volt. Erzel „elesnek azok a fantasztikumok, hogy mi valami ködös rokonság alapján akarjunk szövetséget kötni Japánnal és megszervezni ötszáz milliónál több „turánit“ az árja világ ellenében. Elesnek az erkölcsi szempontok, a turáni őszinteség hangoztatása az európai kétszínűséggel szemben, a turáni vér föllángolása Európa ellen, melytől csömört kapott a keleti magyarság. Megszűnnek azok a naiv megnyilatkozások, melyek tatár „köz társaságokkal“ kötendő kereskedelmi egyezményekről álmodoznak és vidéki városok utcáit a rokonság örömére „turáni“ nevekkel akarják ékesíteni.“ „Politikailag pedig egyenesen üdvös, ha vége szakad annak az érzélgősségnek, amely nem téryekre, hanem bizonytalan s legtöbb esetben nem is viszonzott rokonszenvekre akarja a a magyarság sorsát építeni.“

A magunk részéről egyelőre nem akarunk részt venni abban a vitában, mely e bátor cikk következtében valószínűleg megindul. De azt tartjuk, hogy ideje volt, hogy elhangozzék az intő szó, hogy tulajdonképpen tisztán tudományos kérdés ne vitessék a népszerűsítés hullámain a napi politika forrágába.

G.

Osteuropäisches Jahrbuch 1922
I. Jahrgang unter Mitwirkung einer Fachkommission von Dr Franz Fodor. Oriens Verlag Budapest. 286 lap, 5 térkép.

A magyar geográfusok egyik régi álmát váltotta valóra Fodor Ferenc az Osteuropäisches Jahrbuch kiadásával. Az álom és valóság közt azonban sok

bántó ellentét mutatkozik, még pedig az utóbbi rovására.

Szerző láthatólag a Statesman's Yearbook-ot választotta mintául. Az angol évkönyv egy negyedszázaddal ezelőtt messze kimagaslott minden hasonló irányú kiadvány fölött. Azóta múltak az évek, a tudomány nagyot haladt, a Yearbook nem mindenben követte, egy kicsit megcsontosodott, de elsőségét mindmáig megtartotta. Rangját főként adatai teljességének és megbízhatóságának köszönheti s éppen ez az, amiben Fodor évkönyve legkevésbé hasonlít hozzá.

A tárgyi hibáknak egész tömege nehezíti az Osteuropäisches Jahrbuch használatát, különösen a nagy közönség számára, melynek nincs módjában ellenőrzést gyakorolni. Álljon itt a sok közül néhány példa.

A szerb-bolgár határ nem Prahovánál kezdődik, mint a szerző állítja, hanem onnan kb. 25 km. távolságban, Radujevácon túl, a Timok torkolatánál volt a nagy háború előtt, de a Neuilly-i béke még ennél is tovább tolta Kelet felé (3. lap). Hasonlóképpen a szerb-oláh határ sem nyúlik nyugaton Szörégig, hanem Kiszomborig (122. lap).

Még sokkal feltűnőbb hiba szerzőnek az az állítása, hogy az SHS királyságot Északról határolja Olaszország, az olasz-szerb határ azután Spalatoig hegyhátakon halad tovább és ott száll le a tengerpartra. El sem tudjuk képzelni ennek a fantasztikus vonalnak az eredetét.

A Magyar birodalom területét szerző összezavarja Magyarországgal, Horvátországot hol beleszámítva, hol elhagyva és ebből azután képtelen ellenmondások jönnek ki. Ezt a hibát már egyszer elkövette szerző a Földrajzi Közlemények 1920 számában, de — úgy látszik nem okult belőle.

A statisztika gyakran máshol is zavaros. Pl. Bulgária 1910-i nemzetisé-

geinek százalékszámát (7. lap) összeadva 96,68% végeredményre jutunk. A 81%-os bolgár többség (ennek is több mint tizedrésze mohamedán) és a sok kisebb nemzetiség együttélése arra a következtetésre juttatja szerzőt, hogy „Bulgária egyike a leghomogénebb népességű államoknak.“

A statisztikai adatokkal nem fukarkodik szerző, de kezelésükhöz nem ért.

Lengyelországnak 1920-i termésadatait közli megjegyzi és megfelelő kiegészítés nélkül, pedig ebből az abnormis évből nem lehet következtetni az ország mezőgazdaságára. Német statisztikusok számítása szerint Lengyelország rozstermése öt éves átlagban 55 millió q volt, de ő csak az 1920-i 20.85 millió q-t említi. Megjegyzi azután, hogy az 1921-i buzatermés 22 millió q-val múlta fölül az előző évit. Ez a szám némi kétséget támaszthat az olvasóban, mert az 1920-i, Fodor szerint, csak 6.97 millió q volt, a háború előtti öt éves átlag pedig 16 millió q. Végül hozzáteszi, hogy míg 1920-ban 40 ezer vagon hiány mutatkozott, 1921-ben kivételre is jutott buza.

Nem helyeselhetjük az ilyen adatok közlését több okból. A mértéknek pontosan meghatározott egységnek kell lennie, már pedig a vagon nem ilyen, mert vannak 100 és 150 métermázsás vagonok. A mértéknek egységesnek kell lennie, nem szabad ugyanabban a mondatban vagonokat métermázsákkal összehasonlítani. A mezőgazdasági termelés jelentékeny évi ingadozásnak van alávetve és ezért ma már öt éves átlagértéket vagy több év adatait szokás közölni (l. a magyar, német, francia, nemzetközi stb. évkönyveket). Az egyes vajdaságok terméskimutatásánál és az állatlétszám felsorolásánál tanulságosabb volna egy mondat, amely tudtára adná az olvasónak, hogy Lengyelország földművelése

a leggazdagabbak, állattenyésztése a legszegényebbek egyike Európában. Minden szövegnej, táblázatnál, szám-tömkelegnél ékebben szól azonban a közönséghez a jól megszerkesztett grafikon.

A grafikonokat és összehasonlításokat még inkább kerüli szerző mint mintaképe, a Statesman's Yearbook. Pedig egy pár évtizede már, hogy megjelent a nagy svéd statisztikus, Gustav Sundbärg „aperçus statistiques internationaux“ c. munkája és Vidal de la Blache diagrammjai sem tűntek el nyomtalanul. A német birodalmi statisztikai évkönyvnek kb. egy negyede, a franciának fele összehasonlító nemzetközi adatokat tartalmaz. Nem ártana a Statesman's Yearbook mellett ezeket is figyelemre méltatni.

A sok hiba mellett el kell ismernünk Fodornak egy nagy érdemét: Ő hozza be — tudtunkkal először — az országok fizikai leírását a statisztikai évkönyvekbe. Kár, hogy munkájának ezt a részét is súlyos hibák éktelenítik el. Pl. Bulgáriában a sok apró hegy-völgy felsorolása közben megfeleldezik a Marica lapályról (4—5. lap). A Keleti Bugot pedig áthelyezi Ukrajnába (51. lap), holott ez a folyó az utóbbi állam területéről még egy kis mellékfolyót sem kap, amint erről az 51. lap mellé ragasztott térkép is tanúskodik.

A térképek tervszerűek, pontosak, tartalmasak és láthatóan nagy gondal készültek. Ami kevés kifogásolni való van rajtuk, az is inkább a kiadót mint a szerzőt terheli. Sajnos, nincs meg a kellő kapcsolatuk a szöveggel. Nomenklaturájuk különbözik a szövegbelitől és a hegyrajz teljesen hiányzik róluk. Nagy előnyük az egységes mérték, ami megkönnyíti az összehasonlítást.

Több tudást, komolyabb elmélyedést, élesebb látást, és szélesebb körűtekintést kívánunk a legközelebbi kiadás

számára, mert csak így lehet elérni azt a minden elismerésre méltó célt, melyet szerző maga elé tűzött.

Pécsi Albert.

Dr. Banner János: *Szeged közgazdasága.* (Dugonics Társaság, Szeged 1922. 54 lap.) A szegedi Dugonics-Társaság 1921 évi közgazdasági díjával jutalmazott pályamű, Kis terjedelme ellenére is Szeged városa közgazdasági helyzetének általános, de mégis kimerítő ismertetését adja. Nem földrajzi munka, de tárgyánál fogva sok érdekes emberföldrajzi adatot foglal magában.

Szeged emberföldrajzi helyzetét megadja, hogy a hajózható Tisza mellett és a tutajozható Maros torkolatánál fekszik, hogy tiszai átkelőhely, a mezőgazdasági termelésre alkalmas nagy területe és hogy a bányászati és bányászati nagy gabonatermő vidékek összeszőgelésénél fekszik. Ez adja magyarázatát annak, hogy jóllehet Szeged ma is elsősorban mezőgazdasági város, mégis jelentékeny ipara és kereskedelme van. 1910-ben az összes lakosságból őstermelő volt 38·7%, az ipari forgalmi és kereskedelmi lakosság 37·6%. Az összes keresők közül az előbbi csoportra esett 33·9%, az utóbbira 38%. Az őstermelésnek Szegeden művelt két ága: a földművelés és az állattenyésztés a talajviszonyokra volt alapozva. Az előbbi a várost környező fekete földön, az utóbbi a várostól távolabb, a Duna-Tisza köze felé eső homokos talajon rendezkedett be. A török hódoltság előtt osztott birtok nem volt; még a XVIII. század elején is a földközösségen alapuló gazdálkodási rendszer volt gyakorlatban. Mária Terézia alatt már több a magánbirtok, ez folytonosan növekszik, míg végre 1850-ben a város 138.946 holdnyi területéből már 75.069 holdat tett ki, a város további közbirtokául 63.876 hold maradt meg. Ez az

állapot azután lényegesen nem is változott, mert a város a jelentkező földéhséget hosszabb lejáratú bérletekkel elégítette ki. Így 1852-ben 10.000 holdat, 1854-ben újra nagyobb területet osztott így ki. Ez a két bérletosztás igen nagy tömegeket vitt ki a tanyákra. Ezek ekkor nyerték azt az alakjukat, melyben ma is fennállanak. A bérletosztások ugyanis a várostól távolabbi területen történvén, a gazdálkodók kénytelenek voltak földjeiken állandóan megtelepedni.

A mezőgazdasági művelés alá vont terület szaporodása persze főként a legelők rovására ment. Hogy mily terjedelmű változások történtek e téren, azt igen jól mutatja az utóbbi 50 év változásainak összehasonlítása:

a városi területből	1870-ben	ma
szántóföld	37·0 ‰	51·50 ‰
rét	10·6 ‰	12·05 ‰
szőlő	6·3 ‰	8·86 ‰
kert	— ‰	0·73 ‰
legelő	23·9 ‰	13·95 ‰
erdő	5·3 ‰	5·36 ‰
nádas	0·4 ‰	0·38 ‰
terméketlen	16·5 ‰	7·17 ‰
	100·0 ‰	100·00 ‰

A legelő, erdő, nádas és terméketlen terület csekély kivétellel mind a városé, a többin Szeged birtokosai gazdálkodnak, 95·3 ‰-uk 30 holdon aluli birtokon. A túlnyomó törpe és kisbirtok természeté az oka annak, hogy Szeged hatalmas területe sem tudja a város élelmi szükségletét fedezni. A hiányt az elszakított területekről pótolták, amely vidékeknek fölöslege nem csak a pótlásra volt elegendő, de a malmok révén mint átmeneti kereskedelmi cikk is jelentőséggel bírt. Szeged élelmezési körzete kiterjed Bács és Torontál egész északi részére, míg a várostól északra eső mezőgazdasági terület felvevő piaca Budapest. Szeged éppen azon a vonalon fekszik,

ahol a mezőgazdaságra előnyös agyagos föld a homokba megy át, és ha ez alkalmas is mezőgazdasági művelésre, de oly mértékben nem, hogy fölösleget állíthatna elő. A kisbirtok túlnyomósága okozza azt is, hogy Szegeden az ipari növénytermelés alig szerepel és a főszűly a gabonatermelésen van. Az elsődlegesen művelt fekete földekről átment a buzatermelés a feltört legelők homokos földjére is, újabban azonban a rozs kezd tért hódítani, mert a homokos talaj ennek jobban kedvez. Hasonló az oka annak is, hogy a tengeritermelés csökken, a burgonyaé pedig emelkedik. A török hódoltság óta szórványosan termelt paprikát a XIX. század közepe óta természetük nagyobb arányban, azóta kezdett csak arra a nagy jelentőségre szert tenni, amellyel Szeged gazdasági életében bír. Az évi átlagos paprikatermés 25—30.000 q. A város régi szőlőtelepei a Szerémségben voltak. Csak a török időktől kezdve, mivel a zavaros viszonyok miatt a lakosság a szerémségi telepeit nem kereshette fel, honosították meg Szegeden is a szőlőt szerémségi vesszővel, még pedig a fekete földeken. Mikor ezeket a filoxera elpusztította, a homokos területekre húzódoit ki a szőlőművelés. Erdőség régen csak a Maros és Tisza árterében volt, csak a XVIII. század elejétől kap lábra az erdősítés, amely a XIX. század közepéig 7000 holdra emelte az erdőterületét; ma ez 7500 holdnyi. Csakhogy, míg előbb főként nyárfát és fűzfát ültettek a homok megkötésére, ma az összes állomány 80%-a akác, melynek ültetését 1805-ben kezdték meg. Az összes erdőség közel 5%-a áll futóhomokon. Az állattenyésztés a legelők feltörése következtében sokat veszített régi jelentőségéből, különösen azért, mert a takarmánytermelés meglehetősen elhanyagolt. Ennek következménye, hogy

Szeged szükségletét állattenyésztése sem fedezi. Pedig 1870-től 1910-ig szaporodott a szarvasmarhaállomány (közel 50%-kal), a lóállomány (50%-kal), a sertésállomány (több mint 100%-kal), csak a tisztán legelőre utalt juhállomány apadt, de ez azután 70%-kal. A régen kizárólag magyarfajta marhaállománynak ma már 55%-a idegen fajta. A ló Szegeden nagyobb szerepet játszik a mezőgazdaságban, mint az igénytelenebb szarvasmarha, mert a nagy távolságok miatt a városba csak lóval lehet tengelyen szállítani. Szegeden a régi időkben a háziipar mellett a hivatásos ipar is korán kifejlődött a hajóforgalom és a földművelés szükségleteinek kielégítése alapján. Meg is maradt folytonos fejlődésében és végül ugyanazon körzet ipari szükségleteinek kielégítésére rendezkedett be, amely mezőgazdasági termékeinek nagy részét olt értékesítette. Hogy ez az ipar első sorban mezőgazdasági jellegű, az természetes. A trianoni országcsontlás Szeged iparára súlyos csapást mért. Hiszen a 150.000 q-át feldolgozott 19 fűrésztelep teljesen nyersanyag nélkül maradt, a kendergyár nyersanyaga 70%-át, a bőripar 60%-át, a seprő, kefe, meszelőipar, a szalámiipar közel ugyanannyi, a malomipar 50%-át vesztette el az elszakított területekkel. Szeged kereskedelmére nagy befolyással voltak a Tisza és a Maros, úgy is mint szállítási utak, úgy is mint bő halászó helyek. Ezen a két folyón úszott le Szegedre a só és a fa. Ezek, továbbá a mezőgazdasági termények, az állattenyésztés és halászat termékei voltak Szeged kereskedelmének alapjai. Kereskedelmi körzete ugyanaz volt, mint iparáé és mezőgazdaságáé. Az elszakított részekkel a szegedi nagykereskedők vevőközönségük 50—70 százalékát veszítették el.

G.

Lyka Károly: A táblabíró világ művésze 1800—1850.

Budapest 1922. Négy kötet.

Az emberföldrajz épülőben levő tudomány, de az emberföldrajz, mint gondolat, mint eszme ma már nemcsak a tudomány szűkebb körű munkásaié, hanem mindnyájunké, a nagyvilágé. Bizonyíték erre *Lyka* műve, mely ma egyik legszebb díszje a fiatal magyar emberföldrajzi irodalomnak.

Megírni a táblabíróvilág művészetét, egyike a magyar művészettörténelem legnehezebb problémáinak. Mi volt még akkor nemcsak a magyar művészet, hanem általában a művészet Magyarországon! E feladatot, más mint *Lyka*, nem is tudta volna teljesíteni, mert ő nemcsak az idevonatkozó adatokat tudta szinte statisztikai pontossággal összegyűjteni, nemcsak a következő félszázad virágzó magyar művészetének kezdeteit tudta erős fényvel megvilágítani, hanem mindehhez: az egész rendelkezésére álló anyag elosztásához, áttekintéséhez, megelevenítéséhez meg tudta találni az egyedüli helyes szempontot is, nevezetesen a földrajzi szempontot.

Az olvasó, miután megismeri ama kor társadalmi művészeti igényeit, közönségének kívánságait stílus dolgában, azután a művész küzdelmeit a mindennapi kenyérért, a származásnak és az iskolának előkészítő hatását, majd a külföldi, nevezetesen főként bécsi, kisebb mértékben római nevelkedést, elérkezik végül a legfontosabb mozzanathoz, a letelepüléshez, mellyel megindul a magyar művészeti élet s egyzersmind kialakul a probléma földrajzi jelleme. Részletesen bemutatja azután szerző Erdély, az Alföld, Délmagyarország, Dunántúl, a Félvidék s végül a központnak, Pest-Budának művészetét, a művészeti életét.

Rapaics Raymund.

Amundsen északi útja. (Az északnyugati átjáró). Irta Roald Amundsen, fordította Halász Gyula. 176 lap, 2

lérkép, 14 kép. Budapest, 1922.

Ez a kötet a Halász Gyula szerkesztette „Hat világrész” c. vállalkozásnak első próbája. Szerkesztőt dicséret illeti az ügyes választásért. Nem emlékszem, hogy valaha is olvastam volna oly közvetlen hangú, egyszerűen és röviden megírott s ezért élvezetes útleírást, mint Amundsennek ezt a könyvét. Aki ezt a művet elolvasta, bizonyosan türelmetlenül várja a többi kötetet. 59 esztendővel Sir John Franklin szerencsétlenül járt expedíciója után, számos bátor utazó eredménytelen kísérlete után, Roald Amundsen norvég kapitánynak sikerül az „északnyugati átjáró” legyőzése. Grönland felől útra kelve a 13 lóerejű parányi Gjøa-n, a Behring-szoros felől érkezik San Francisco-ba.

„Ezt a három esztendő s útját azzal az egyszerűséggel beszéli el könyvében a norvég utazó, amely egyszerűséggel végrehajtotta. Szinte szemérmesen rejtegeti előlünk a veszedelmeket és nélkülözéseket, melyekkel meg kellett küzdenie. Elbeszélését olvasván, úgy érezzük, mintha obszervatóriumban nyugodtan berendezkedett természetvizsgálók történetét hallanók, akik a holnap bizonyosságával hajtják végre nap-nap után a maguk zavartalan észleléseit. Amundsen kapitány megható szerénysége a mi kötelességünkké teszi, hogy elmondjuk helyette, amit ő a viláért el nem mondana és rámutassunk munkája nagyságára, fölledezésének fontosságára” ...

Nagy élvezettel olvastam különösen azokat a pompás tájleírásokat, melyekből oly világosan értjük meg ennek a világrésznek a természetét. A kietlen éghajlat, a rendkívülien gazdag állatvilág és a néhány nomád eszkimó-csalad talajtalan életével a jég és víz hátán, egymásnak csaknem matematikai függvényei. És az emberi alkalmazkodásnak milyen szép példája az eszkimók szinte tökéletes védekezése az

éghajlat mostohaságával szemben. Az európai ember kénytelen az eszkimóktól tanulni, magával hozott ruhafelszerelését levetni és az eszkimókéval felcserélni. És a csere-tárgyak is minő

jellemzők: néhány vasszeg, bicska, tű, és üres faládák.

Halász Gyula fordításának nyelvezetét is élvezettel olvassuk.

Kogutowicz Károly.

Könyvészet.

(Rövidítések 1. I. évf. 90. I. továbbá: ANG = Aus. Natur u. Geisteswelt; KuSZ = Kartogr. u. Schulgeogr. Zeitschrift.)

Chopin J. et Osuski S.: Magyars et Pangermanistes.

Helmer L.: Burgenland. K. u. S. Z. 1921.

Mayer I.: Die Verkehrslinien im Burgenland. K. u. S. Z. 1921.

Pfohl E.: WirtschaftsAtlas des tschechoslowak. Staates. Reichenberg. 1920.

Sidaritsch M.: Sprachenkarte des Burgenlandes 1:1,000,000 K. u. S. Z. 1921.

Sieger R.: Sprachenkarte u. Bevölkerungskarte. K. u. S. Z. 1921. (Bírálja egyebek között Bátky 1909. és Teleki 1920. évi térképét is).

Engelman R.: Fremdsprachige Minderheiten in Deutschösterreich. 1:200,000 Osztr. Kültügymin. 1919.

Salvenini G.: Delenda Austria.

Niceforo A.: Les Germains.

Naumann F.: L'Europe centrale.

Guyot Y.: La Province Rhénane et la Westphalie.

Czaplicka M. A.: The ethnic versus the economic frontiers of Poland (Sc. G. M. 1920).

Arbouin G.: Les nations d'après leurs journaux.

Demangeon A.: Le déclin de l'Europe.

Engerand F.: Le sercet de la frontière 1815—1871—1914.

Meillet A.: Les langues dans l'Europe Nouvelle.

Pittard E.: Les races belligérantes.

Öhquist I.: Finnland. A N G 700. Lipcse. 1919.

Payen E.: Belgique et Congo.

Dhragicesco D.: Les Roumains.

de Martonne E.: La Roumanie et son

role dans l'Europe orientale (La G. 1914/15).

Pittard E.: La Roumanie.

Schmalz F.: Grossrumänien. Gotha 1921. (Geográfiai szempontból értéktelen).

Siger F.: Grossrumänien, ein neues Wirtschaftsgebiet. Berlin 1920. (német szempontból).

Cvijic J.: Questions balkaniques.

Pittard E.: Les peuples des Balkans.

Gallois L.: Les populations slaves de la Peninsule des Balkan. Ann de G. 1918. (elfogult).

Evans A.: The Adriatic Slavs and the Overland Route to Constantinople G. I. 1916.

Gauvain A.: La Question Yougoslave.

Beguen Comte: Chez les Yougoslaves, il y a 32 ans.

Chaboseau A.: Les Serbes et leur épopee nationale.

Barnes J. S.: The future of the Albanian State. G. J. 1918.

Louis Jaray G.: Les Albanais. Paris 1920.

Seiner F.: Ergebnisse der ersten Volkszählung in Albanien. K. u. S. Z. 1921.

Konsulowa M.: Das Sofiabecken u. seine Ausiedlungen. Erlangen 1915.

Dersavin N. S.: Makedonien. Lipcse 1918.

Hellauer I.: Das Türkische Reich. Berlin 1918. (Több szerző értékes munkája).

Löffler Kl.: Griechenland und die Neugriechen. Hamm 1917. (értékes mű).

Okakura.: Le réveil du Japon.